

Torsdag med THORS

6/3-80

50

TILLSVIDARE används ofta i sammanhang där **HITTILLS** är det riktiga ordet — läs och lär av dagens språktext!

TILLSVIDARE är prof. Thors väl försörjd med frågor från läsekretsen, men nya brev är alltid välkomna! Hbl:s red. tar emot och vidarebefordrar post till **TORS DAG MED THORS**.

En frågeställare kommer med följande spörsmål: "Är det verkligen nödvändigt att i svenska språket ideligen säga (och skriva) 'år nittonhundraåttio'?"

Det är det absolut inte. Det normala är att ordet "år" utelämnas, t.ex. "Först 1977 skedde det en förändring". Detsamma gäller, när årtalet inleder meningen, men i det fallet ser man likväl ofta ett utsatt år, särskilt om föregående mening slutar med ett årtal, t.ex. "Detta skedde 1935. År 1937...". Ett utsatt år kan inte anses språkvidrigt, men det ger ofta en onödig tyngd åt framställningen, speciellt inne i en sats.

Samme frågande undrar, hur det vanliga ordet **tillsvidare** skall användas.

Tillsvidare används hos oss ofta i sådana fall, där **hittills** vore det riktiga ordet. **Tillsvidare** står tillsammans med ett verb i presens

(eller imperfektum): **Tillsvidare** är saken oavgjord. Om vi däremot har verbet i perfekt dvs. ett uttryck med **har** så är **hittills** det rätta ordet: **hittills** har han klarat sig bra. Vid pluskvamperfekt (**hade**-uttryck) brukas **dittills**: Det hade dittills visat sig.

En annan frågande vill veta, vilket genus ordet **släktskap** har.

Släktskap har **den**-genus: släktskapen. Detsamma gäller bl.a. **vänskap** och **fiendskap**.

Det verkar förbryllande, att många ord på **-skap** (bl.a. **äkenskap**, **borgerskap**, **kamratskap**) är **det**-ord, andra däremot har som nämnt **den**-genus. Normalt brukar ett visst suffix vara förbundet med ett visst genus; om man är osäker på genus hos ett ord på **-skap**, kan det vara bra om man har en ordlista till hands.

Samme frågeställare påtalar uttrycket **uppbearbetning** av kärnbränsle.

Något "uppbearbetning" finns inte. Ordet är en typisk s.k. kontamination, en sammanblandning av två ord (eller uttryck): både **bearbetning** och **upparbetning** är ju fullt gångbara ord.

Frågeställarens tredje fråga är besvärlig. Den gäller ordet **biltog**, ett ålderdomligt ord för "fredlös, landsflyktig".

Uttalet hos oss har långt i och långt o-ljud (som i **otur**), i Sverige förekommer också kort i och långt i. Ordets etymologi har inte fått någon tillfredsställande utredning. Vanligen sammanställs förra leden med det isländska **bil** "tid, tidrymd" och senare leden har sammanställts med den nordiska motsvarigheten till tyskans **ziehen** "draga" (till samma ordgrupp hör **tåg**).

Möjligen har grundbetydelsen hos **biltog** (som f.ö. är ett uteslutande svenskt ord) varit "som hastigt dra iväg" — forntidens fredlösa hade en mycket kort tid på sig att lämna hemmet, annars var de fågelfria, utlämnade åt ovänner, som saklost fick dräpa dem. — Men ordets etymologi och grundbetydelse är som sagt inte klarlagda.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

13/3-80

SKEPSIS uttrycks icke sällan av språkspaltens brevskrivare när de stött på något ord vars riktighet de betvivlar. I dag är frågan om uttalet av **skepsis** och **skeptisk** aktuell i prof. Thors' text.

"Hur skall ordet **skeptisk** uttalas? Har det något med **skepnad** att göra eller varifrån kommer det?"

Ordet **skeptisk** uttalas mest med **sk-** (alltså som i t.ex. "skola") i början; uttalet med **sje-** ljud är inte så vanligt, men kan inte anses felaktigt.

Skeptisk är av grekiskt ursprung; grundordet är det grekiska **sképtomai**, som egentligen betyder "betrakta noggrant", men också "överbäga". Det samhöriga **skepsis** har redan i grekiskan innebörden "tveivel". Med det gamla svenska ordet **skepnad** har **skeptisk** ingenting att göra.

En annan frågande berättar att hon med förvåning sett ordet **på** använt i konstruktioner som "artisten A:s porträtt på direktör B." och "ett fotografi på honom". Hon skulle föredra prepositionen **av**.

"Fotografi **på** någon" är ett tämligen nytt uttryck, som har blivit populärt i Sverige och även hörs hos oss. "Svensk handordbok" (1966) varnar för uttrycket "ett fotografi på någon" och rekommenderar **av**.

Nu tycks bild på någon dominera, och kan godkännas. Det finns fall där man känner ett verkligt behov av olika prepositioner för motiv och upphovsman, t.ex. "en bild på presidenten av Carpelan".

En annan insändare tycker att uttrycket **i alla fall** har blivit ett modeuttryck.

I alla fall är i och för sig riktig svenska; det går att använda som en motsvarighet till **åtminstone** eller **trots detta**, man kunde också säga "en svagare motsvarighet till **men**", t.ex. "X har sina fel, en gentleman är han i alla fall".

En uppmärksam tidningsläsare har lagt märke till att orden **numera** och **nuförtiden** ofta används fel.

Numera innebär en motsättning mot ett tidigare tillstånd, t.ex. "Tidigare var detta förbjudet, men numera föreligger inget hinder för ett sådant förfarande". **Nuförtiden** betyder "i våra dagar", det avser en längre tidrymd. Något som bara gäller just nu kan sägas gälla för **närvarande** — eller helt enkelt **nu**. Alltså: "Nuförtiden (eller: nu för tiden) är det vanligt att dua folk, men för närvarande säger jag inte du till min chef."

Ordet **åldringshem**, som det var tal om i spalten helt nyligen, har föranlett en kommentar från en frågeställare. En viktig fråga berörs av denne: kan det tänkas att den goda termen **åldringshem** kommer in i en ny upplaga av Akademiens ordlista?

Jag skulle säga, att det är fullt möjligt. Det har i varje fall kommit förfrågningar från Ordlistans redaktion, om vi har några tillägg att göra till vissa bokstäver i början av alfabetet. Fortsätter redaktionen på denna linje, så får vi här i Finland en chans att plocka in **åldringshem** i ordlistan.

Carl-Eric Thors